

Philoktetes - *Variaties*

Philoctète - *Variations*

Philoktetes - *Variations*

Philoktet - *Variationen*

Het basismateriaal van *Philoktetes-Variaties* is de Griekse mythe van Philoktetes. Philoktetes is in het bezit van de boog van Herakles en diens dodelijke pijlen en neemt deel aan de Griekse expeditie tegen Troje. Tijdens de tocht wordt hij gebeten door een slang: hij houdt er een stinkende wonde aan over. Omwille van de stank die hij verspreidt, wordt hij - op aansporen van Odysseus - op het onbewoonde eiland Lemnos achtergelaten. De Grieken maken geen vorderingen bij het beleg van Troje: een ziener vertelt hen dat zij slechts kunnen winnen door de boog en de pijlen van Herakles. Odysseus en Neoptolemos, Achilles' zoon, reizen naar Lemnos om de boog te halen. Hier begint het verhaal zoals dat door de eeuwen heen door verschillende auteurs werd neergeschreven.

Er worden *Philoktetes*-fragmenten gebruikt van André Gide, Heiner Müller en John Jesurun, in het Frans, Duits en Engels. De tekst van John Jesurun werd speciaal voor deze produktie geschreven.

Philoktetes: Ron Vawter
Odysseus: Viviane De Muynck
Neoptolemos: Dirk Roofthoof

PHILOKTETES - VARIATIES

Tekst: André Gide, John Jesurun, Heiner Müller

Concept: Jan Ritsema, Ron Vawter

Spel: Ron Vawter, Dirk Roofthoof, Viviane De Muynck

Regie: Jan Ritsema

Dramaturgie: Bettina Masuch

Muziek gecomponeerd en uitgevoerd door: Henry Threadgill

Zang (op tape): Liu Sola

Video & film: Leslie Thornton

Bijkomende cinematografie: Pete Zuccarini

Assistent film: Anouk De Clercq

Assistent video: Bavo Defurne

Vormgeving: Herman Sorgeloos

Lichtontwerp: Jim Clayburgh

Kostuum ontwerp: Ann Weckx

Fotografie: Maarten Vanden Abeele

Techniek: Eddie Latine, Ine Box, Piet de Koster, Chris Eykens

Productieleiding: Mark Bisaerts

Productie: Kaaitheater (Brussel), Holland Festival, Hebbel-Theater (Berlijn), in coproductie met Felix Meritis (Amsterdam); met de steun van Caleidoscoop, het programma van culturele manifestaties van de Europese Gemeenschappen; met dank aan Pomodori. Uitvoerend producent: Kaaitheater

Met dank aan Hildegard De Vuyst, James Leverett, Marijke Hoogenboom, Els Van Riel, Anny Czuppper, Heidi Voet, David Barker, Kenny Proad, Tom Zummer, Danna Scott, Madeline Nieto, Marianne Weems, Wildlife Pictures (Robert Henno), Vlaams Filmmuseum Leuven, Zoo Antwerpen, Petrified Film, Cineco, Meuter, Reusens.

Brussel, Lunatheater: 3, 4, 5, 10, 11 en 12 maart 1994, 20u30

Antwerpen, DeSingel: 16, 17, 18, 19 maart 1994, 20u00

Berlijn, Hebbel-Theater: 24, 25, 26 en 27 maart 1994, 20u00

Amsterdam, De Brakke Grond: 15, 16, 17, 18 en 19 juni 1994, 20u30

Vervolgens in Salzburg (Szene-festival), Frankfurt (Theater Am Turm),

Hamburg (Kampnagel) en de USA.

So here I am, in the middle way, having had twenty years -
Twenty years largely wasted, the years of *l'entre deux guerres*
Trying to learn to use words, and every attempt
Is a wholly new start, and a different kind of failure
Because one has only learnt to get the better of words
For the thing one no longer has to say, or the way in which
One is no longer disposed to say it. And so each venture
Is a new beginning, a raid on the inarticulate
With shabby equipment always deteriorating
In the general mess of imprecision of feeling,
Undisciplined squads of emotion. And what is there to conquer
By strength and submission, has already been discovered
Once or twice, or several times, by men whom one cannot hope
To emulate - but there is no competition -
There is only the fight to recover what has been lost
And found and lost again and again: and now, under conditions
That seem unpropitious. But perhaps neither gain nor loss.
For us, there is only the trying. The rest is not our business.

T.S. Eliot, *Four Quartets, East Coker*

John Jesurun

John Jesurun heeft de personen van de concrete handeling losgekoppeld om ze in een driehoek samen te brengen en te onderzoeken: "the cadaver directs the autopsy" (Jesurun). Hierbij tracht Philoktetes zijn kwetsbaarheid als gevolg van zijn ziekte te verbergen om uiteindelijk, boven alle dagelijkse bekommernissen heen, in het aangezicht van de onafwendbare dood een hoger bewustzijn van het zich voortzettende leven te bereiken.

De met een ♦ gemerkte delen worden in elk geval gespeeld. Elke avond wordt een keuze uit de andere delen toegevoegd.

♦ "Where have you been?"

Odyseus en Philoktetes praten over hun militair verleden. Philoktetes kan hierover enkel spreken als over één grote diarree; eerst doet hij zijn gevoeg in de zee, dan op het altaar der gekruisigden, vervolgens in de tempel en ten slotte op alle woorden die hem niets meer zeggen. Ze zitten in hetzelfde restaurant en al het voedsel is bedorven; God kan wat door de mens uiteengerukt is niet meer samenbrengen. Dat is onze algemene brutale biologie, het gaat iedereen slecht tot hij iemand gevonden heeft wie het nog slechter gaat. De onderwereld is waar de nacht voor de dag, de wonde voor de beet komt. Dat weet al wie achtergebleven is om de doden te begraven. Voor Odyseus een fixatie, voor Philoktetes een meditatie op een lege maan. Maar oranjebloesems bloeien toch, het leven gaat voort.

♦ "Philoktetes as Goddess"

Philoktetes beweert de godin van het eiland te zijn. Op het eiland zijn geen mensen die haar een naam kunnen geven, en dus blijft ze naamloos. Ze heeft zichzelf gebaard, de kinderen die ze van haar eerste zoon heeft leven in de onderwereld als killer commando. Ze heeft hen uit de onderwereld bevrijd, een pygmee-achtige gevechtsformatie van wraakgodinnen en een groep reusachtige giganten. Hiervoor heeft zij bij vergissing de manschappen van Neoptolemos gehouden, die op zoek zijn naar Philoktetes. Neoptolemos beschrijft hem als iets dat minder op een mens dan op een in rode knoflooksaus gedompelde rotte aubergine lijkt - de wonde heeft zijn identiteit volledig overgenomen. Dit werd hem jaren

geleden op een ander eiland aangedaan, toen hij een godin - Chryseïs, zijn dochter - had misnoegd. Daarom werd hij gebeten door zichzelf. Philoktetes zegt dat hij nooit een zo stinkend iets op zijn eiland zou dulden en dat Neoptolemos moet verdwijnen voordat hij hem maakt tot wat hij zelf is - een rotte aubergine.

“Listen to me”

Philoktetes spreekt over zichzelf als over een dode en leest zijn afscheidsbrief voor. Deze brief gaat over de waarde van het lijden, de vreugde van het offer, het geduld, de moord en doodslag. Philoktetes is dood, een sprekend lijk dat zijn verhaal vertelt, een kadaver dat de autopsie dirigeert. Odysseus en Neoptolemos geloven dat zij in zijn persoon Philoktetes gevonden hebben. Maar hij houdt staande dat Philoktetes vermoord werd. Hij biedt hun aan op het eiland te blijven, dat in de nacht eindeloos wordt. Bovendien wil hij hun zijn boog schenken. Ze weigeren de boog, omdat ze alleen de boog van de echte Philoktetes willen. Wie kan hem zien? Al wie hem kan zien, kan hem bezitten. Philoktetes begrijpt niet waarop ze nog wachten. Hij heeft zijn eenzaamheid leren begrijpen, maar wat hebben zij intussen gedaan? Neoptolemos hoort zijn tijd niet nutteloos te verknoeien, maar moet het zelf ontdekken.

“First Day”

Philoktetes beschrijft zijn eerste dag op het eiland en de helse pijnen die hij leed. Dan heeft hij geleerd het ondraaglijke te verdragen. Hij praat met een vogel die ontroostbaar is om zijn onvruchtbaarheid. Omdat hij niets kan scheppen is hij nutteloos. Philoktetes vertelt de vogel dat zijn waarde niet ligt in het scheppen van iets, maar in het feit geschapen te zijn. Zijn waarde ligt in zichzelf. Slechts wanneer hij dit begrepen heeft, kan hij zijn leed dragen. Slechts wanneer hij zichzelf overwonnen heeft, wanneer hij erom gestreden heeft, kan hij van zichzelf houden.

“Inside Out”

Neoptolemos wil Philoktetes verlaten “aren’t you even going to kiss me goodbye” of hem mee naar Troje nemen “I made you out of nothing and now you are nothing, when I open my eyes we’ll be inside out, with or without you. Come with us”. Ze zoenen elkaar ten afscheid. Neoptolemos heeft van Philoktetes’ mond gedronken en zal worden zoals hij.

“Philoktetes Dances”

Odysseus vraagt zich af wat Philoktetes’ dans op één voet te betekenen

heeft. Het is de interpretatie van een hongerige vlieg na een bloedmaal. Deze interpretatie heeft Philoktetes in de ogen van Odysseus gelezen. Hij leeft niet in de wereld, hij leeft er onder en smeekt om verlossing. Hij smeekt om door Odysseus en Neoptolemos gedood te worden. Zijn leven betekent niets meer voor hem, hij wil tot helder water vergaan. In een droom heeft hij de wegterende lijken bij Troje gezien, en zelf was hij een van hen die bloed en wijn spuwden. Hij wil zichzelf niet langer aanzien, en ook Odysseus moet zijn masker afzetten. Maar Odysseus draagt geen masker, en de geest in hun midden is leeg. Philoktetes zou uit zijn transformatie willen verrijzen als slachter, en dat kan pas als de anderen hem doden. Ze beloven het voor de volgende donderdag, en dan zal Philoktetes te weten komen wie hij is.

“Prayer Fragment”

Philoktetes wil bidden. Neoptolemos wil horen wat die kreuple niet te vertellen heeft. Odysseus wil dat niet, want hij kent al elk woord. Hij bidt: Ik ben het werktuig van de scheppende God, om te slagen waar hij gefaald heeft. De God heeft de mens tot het laagste van alle dieren gemaakt, opdat hij hem zou vereren. En dus zal de mens hem zelfs bij de zwaarste beproevingen vereren, want zo is hij geschapen. Hij is gemaakt om te lijden en hem toch vol vreugde te aanbidden. Hij juicht om Softenon, om een driehoofdige zoon, om brandende steden. Zo nodig danst hij op één voet, verkracht hij zijn zuster, eet hij bloedkoeken en verslindt hij zijn eigen vlees. Omdat hij zo gemaakt is, zal hij in alle lelijkheid schoonheid vinden. En als hij weigert, wordt hij neergeslagen tot hij van de schoonheid van zijn lijden geniet. Zo heeft Philoktetes de afgelopen tien jaar overleefd. Hij wil Odysseus en Neoptolemos zijn boog schenken, opdat ze de oorlog zouden winnen en zijn gebed zouden uitspreken over elk lijk dat ze begraven. Pas dan zal de God bevredigd zijn. De mens zal het maal eten dat hij voor zichzelf heeft klaargemaakt, en zal dan weer helemaal opnieuw beginnen. Allemaal om zichzelf te verheerlijken.

♦ “Sweetness”

Neoptolemos beschimpt Philoktetes, hij wenst antwoorden: waarom is Philoktetes op dit eiland achtergelaten en welke reden, welke betekenis heeft deze uitsluiting? Neoptolemos is zelf al door de nacht geïnfecteerd, hij begint zelf al een ondraaglijke geur te verspreiden. Hierdoor bekruipt hem de angst en hij is bereid om te doden. Odysseus heeft hem naar dit eiland gebracht om Philoktetes te verleiden met zijn zoetheid, mocht zijn eigen logica falen. Dat dringt langzaam tot Neoptolemos door. Bij

Philoktetes' weggrotende voet verliest de logica van Odysseus haar betekenis, hier zijn geen wetten die men kan overtreden. Het verlangen naar iets zoets, dat Philoktetes de nacht in dreef, was de grond voor een ander verlangen. Ook de slang was alleen maar op zoek naar iets zoets. Voor Odysseus heeft Philoktetes een verbod overtreden en moet hij daarvoor boeten. Hij is schuldig aan het fiasco van de Grieken bij Troje, hij heeft de driehoek verbroken, ze moesten hem straffen. Philoktetes wordt op het ogenblik dat hij zich naar het donker begeeft, aan de rand van de dood staat, zijn eigen baby. De extase van de naderende dood verbindt hij met een nieuw leven.

♦ **“Moonstruck”**

Philoktetes vertelt over een dag in het begin van zijn verblijf op het eiland. De vogels kwamen naar hem toe om zijn leed te delen en een uitweg te tonen. Hij wordt anders in zijn lijden, hij begint te bloeden in cycli van 28 dagen en wordt vrouw.

♦ **“Waiting for a boat”**

Neoptolemos beschrijft Odysseus de dood van Philoktetes, die hij op het strand heeft gadeslagen. Philoktetes wachtte op een boot, hij wilde naar Troje om het te vernietigen. Toen viel hij bewusteloos neer van de pijn en toen zijn soldaten zagen dat zijn laatste uur geslagen had, stootten ze hem een anker door de borst. Philoktetes verlangt van Neoptolemos een teken dat er leven is na de dood. Dat kan hij hem echter niet geven. Philoktetes sterft. De enige boodschap die Neoptolemos Odysseus kan geven, is dat de onderwereld voor altijd leeg is en dat toch de oranjebloesems bloeien. Maar daaronder zijn er alleen maar “scrambled eggs, white rice, codfish, bananas and sand”.

Heiner Müller

In "Philoktet" van Heiner Müller houden de ideeën het lichaam gevangen, ze hebben er bezit van genomen en het gekolonialiseerd. Odysseus is de cynische pragmaticus van de oorlog, die het oude bloed wegwist met steeds nieuw bloed. Neoptolemos, de jonge deugdzame held, wil strijden voor een vaag ideaal van eer en vaderland, waarvoor hij in een heldenstandbeeld zal veranderen. Philoktetes is het afvalprodukt van deze oorlog, men wil hem weer in dienst van het leger nemen, maar zijn lijden en zijn haat jegens de Grieken hebben hem veranderd, ze zijn zijn tweede identiteit geworden. Gevangen in hun ideeën staan Odysseus, Neoptolemos en Philoktetes voor een model van maatschappij, voor het net waarin ze alle drie gevangen zitten. De woorden dienen niet meer in de eerste plaats voor communicatie, maar zijn bedoeld om anderen te verwonden, tot ze een lichaam worden dat werkelijk doodt, waardoor ze een bloedige realiteit worden. ("Het woord dat moord wordt", Müller). En zo is ook de moord op het einde geen doodslag in een opwelling, maar een bestanddeel van dit systeem. "Deze afloop is enkel onvermijdelijk als het systeem niet in twijfel wordt getrokken." (Müller)

De oorlog om Troje duurt al bijna tien jaar. Odysseus en Neoptolemos krijgen de opdracht de onoverwinnelijke boog en de pijlen van Heracles, die in het bezit van Philoktetes zijn, naar Troje terug te brengen. Want alleen met deze wapens kunnen de troepen in de oorlog weerstand bieden.

Het stuk begint bij de landing van Odysseus en Neoptolemos op Lemnos. Daar heeft Odysseus Philoktetes, die gewond was aan zijn voet, alleen achtergelaten. Om die reden heeft Philoktetes eeuwige haat gezworen tegen de Grieken en tegen Odysseus in het bijzonder.

Odysseus ontvouwt zijn plan aan Neoptolemos, hoe ze Philoktetes ertoe over kunnen halen met hen naar de strijd om Troje terug te keren. Neoptolemos zal met een leugen het vertrouwen van Philoktetes winnen. Neoptolemos wil echter niet cerloos liegen, maar ofwel Philoktetes met de waarheid overtuigen, ofwel hem in een open gevecht overwinnen. Odysseus overtuigt hem echter van de noodzaak van de leugen, want de

waarheid van de Grieken is niet langer de waarheid van Philoktetes, sedert zij hem aan zijn lot hebben overgelaten. In de oorlog is geen plaats voor deugdzame, correcte handelingen, ook Neoptolemos moet zich in de wet der noodzakelijkheid schikken, zodat Philoktetes tegen elke prijs mee naar Troje moet terugkeren. Van het welslagen van hun opdracht hangt de zege af.

Neoptolemos volgt de aanwijzingen van Odysseus op en wendt bij Philoktetes voor dat ook hij door de Grieken werd bedrogen. Door Odysseus als gemeenschappelijke vijand voor te stellen, wint hij het vertrouwen van Philoktetes, die nog slechts door zijn pijn en zijn haat voor het leven wordt verteerd. Hij smeekt Neoptolemos hem van Lemnos mee te nemen, hij wil het gevecht tegen de onzichtbare vijand in zijn lichaam lenigen met de wraak op Odysseus. Een pijnaanval onderbreekt hun afreis. Radeloos van pijn geeft Philoktetes de boog uit handen en vraagt hij aan Neoptolemos om zijn voet af te hakken. Op het ogenblik dat hij de boog aanneemt, krijgt Neoptolemos berouw en bekent hij Philoktetes het hele plan. Hij verontschuldigt zijn list met zijn verplichting tegenover het vaderland en verzoekt Philoktetes uit vrije wil mee te komen naar Troje, waar Asklepios zijn voet zal genezen. Maar de jaren van afzondering en lijden hebben Philoktetes veranderd, de overwinning van de Grieken interesseert hem niet meer, voor hem is alleen van belang dat hij een tweede maal door een Griek werd verraden. Hij vraagt Neoptolemos hem te doden. Maar Neoptolemos wil hem niet doden, hij wil dat Philoktetes mee naar Troje komt om roemvol te strijden. Hij keert naar het schip terug om zijn zege te melden.

Alleengelaten twijfelt Philoktetes: moet hij zijn haat tegen de Grieken onderdrukken en zich opnieuw ten dienste van de "bloedzwellende gemeenschap" stellen? Alleen kan hij zijn wraak niet ten uitvoer brengen, hij heeft de gemeenschap nodig, maar dat betekent ook dat hij zich weer door haar laat gebruiken. Om zijn voet te laten genezen moet hij nieuw leed op zich nemen.

Odysseus keert met Neoptolemos terug om Philoktetes met geweld aan boord van het schip te brengen. Maar Philoktetes blijft weigeren, hun standpunten zijn te onverenigbaar. Odysseus argumenteert vanuit het standpunt van de gemeenschap, die zich alleen kon ontwikkelen als Philoktetes werd achtergelaten. Philoktetes verdedigt het standpunt van het slachtoffer, dat in dienst van de goede zaak verwond werd en daar ook nog voor bestraft werd. Odysseus gelooft dat hij hem kan helpen door hem mee terug te nemen, maar beseft niet dat zijn gemeenschap niet langer die van Philoktetes is, die zich niet meer wil laten gebruiken. Odysseus en

Neoptolemos keren naar het schip terug. Neoptolemos schaamt zich over zijn oneervolle daad en wil ze ongedaan maken. In het geheim keert hij terug om Philoktetes de boog terug te geven. Maar Philoktetes leest hem de les en zegt dat wat eenmaal geschied is, niet meer kan worden veranderd. Zijn leven heeft voor hem geen zin meer sinds hij andermaal door de Grieken werd bedrogen. Als Odysseus op het laatste ogenblik kan verhinderen dat de boog wordt teruggegeven, en hij Neoptolemos er niet van kan overtuigen dat zijn deugd en zijn medeleven misplaatst zijn, omdat ze van Troje nieuwe slachtoffers zullen eisen, raken zij slaags met elkaar. Tijdens dit gevecht valt de boog weer in handen van Philoktetes, die eindelijk de kans schoon ziet zich op Odysseus te wreken. Om Odysseus, die nog van groot belang is voor de Trojaanse oorlog, te redden, steekt Neoptolemos Philoktetes met zijn zwaard in de rug neer. Odysseus beveelt Philoktetes te begraven, maar bedenkt dan iets beters; ze zullen het lijk mee naar Troje nemen. De wonde in de rug geldt als bewijs dat de Trojanen Philoktetes in de rug hebben vermoord. Dit verhaal zal zijn manschappen in de strijd houden en de haat tegen de Trojanen weer doen oplaaien.

André Gide

André Gide heeft "Philoctète ou Le Traité des Trois Morales" oorspronkelijk niet voor het theater geschreven zodat in zijn tekst niet zozeer de afloop van de handeling centraal staat, maar wel de confrontatie tussen de drie verschillende deugden ("vertu"). Analoog met de figuren Odysseus, Neoptolemos en Philoktetes belicht Gide de toewijding aan het vaderland, aan een medemens en aan zichzelf. Met deze overgave aan zichzelf zal Philoktetes het terrein van doelgerichte handelingen verlaten en boven zichzelf uitstijgen.

Odysseus en Neoptolemos landen op Lemnos, dat door André Gide wordt beschreven als een met sneeuw bedekt eiland aan gene zijde van dag en nacht. Een eiland waarop de hartstocht net als de natuur meteen tot ijs stolt. Neoptolemos bereidt er zich op voor geofferd te worden, want uit het stilzwijgen van Odysseus tijdens de overvaart had hij begrepen dat hij geofferd zou worden voor een Griekse overwinning. Zoals Iphigenia wil hij de dood sober tegemoet treden en zichzelf opofferen om het vaderland te redden. Odysseus verlangt van hem echter iets dat nog veel zwaarder valt dan het opofferen van het eigen leven: hij moet voor het vaderland liegen en bedriegen. De persoonlijke eer moet wijken voor de dienst aan de gemeenschap; dat betekent voor hem deugd.

Zij zijn naar Lemnos afgereisd om de boog en de pijlen van Heracles afhandig te maken van Philoktetes. Nog voor de belegering van Troje hadden de Grieken, onder wie Odysseus, Philoktetes op dit eiland achtergelaten, omdat zijn pijnen, veroorzaakt door een slangebeet, zijn bemanning de strijd lust benamen. In de oorlog bij Troje werd geen vooruitgang geboekt, en een ziener voorspelde dat Troje enkel met de boog en de pijlen van Heracles kon worden veroverd.

Aanvankelijk weigert Neoptolemos Philoktetes te bedriegen en wijst hij erop dat Philoktetes een vriend van zijn gesneuvelde vader en ook van hemzelf is. Hem bedriegen kan hij niet met zijn eer in overeenstemming brengen. Maar Odysseus overtuigt hem met het argument dat de redding van heel Griekenland meer waard is dan de redding van een enkele man, waarna Neoptolemos zich aan zijn plicht onderwerpt.

Philoktetes spreekt met Odysseus en Neoptolemos over zijn eigen voorstelling van deugd, zijn deugd is eenzaam, voedt zich uit zichzelf en

betreft zich op zichzelf. Hij heeft ze ver van de gemeenschap gevonden, en ze verschaft hem rust, ondanks zijn lijden.

Zoals de natuur op het eiland, die tot ijs gestold is, zijn ook zijn lijden en zijn streven vergaan, en streeft Philoktetes ernaar, helder en doorzichtig als een kristal, volledig gedachte te worden. Maar de aanwezigheid van de jonge Neoptolemos verstoort zijn rust, hij voelt weer hartstocht.

Wanneer hij alleen is, wordt hij door twijfels aan zichzelf overvallen. Hij heeft het gesprek van Odysseus en Neoptolemos vanaf het begin afgeluisterd, en weet dat ze gekomen zijn om hem te bedriegen. Hij wordt heen en weer geslingerd tussen zijn haat voor Odysseus en zijn liefde voor Neoptolemos. Hij is niet zo onzelfzuchtig als hij in zijn eenzaamheid steeds had geloofd, maar valt bij de eerste aanval in zijn oude strijd lustige ego terug en speelt het spel van Odysseus mee. Tegenover Neoptolemos oppert hij dat er naast de overgave aan het vaderland en aan de goden nog wat anders moet zijn. Tegenover de overgave aan het vaderland staat de overgave aan zichzelf. Maar ook zijn deugd is niet zo abstract als het lijkt. Philoktetes laat Neoptolemos zijn boog spannen en voelt daarbij zeer goed hoe het verlangen in hem opstijgt. Hij heeft de hele tijd zichzelf belogen, dat maakt zijn liefde voor Neoptolemos hem duidelijk.

Voor Odysseus zijn al die praatjes over de eenzame deugd die zich uit zichzelf voedt, nutteloos gezwets. Volgens hem dient de deugd van Philoktetes alleen maar als troost voor het verlies van de boog. Om het zekere voor het onzekere te nemen, wil hij hem tot zijn deugd dwingen en moet Neoptolemos hem in slaap brengen, zodat ze hem de boog ongehinderd kunnen afnemen. Neoptolemos houdt het bedrog echter niet vol, hij is geïnfecteerd door de gedachten van Philoktetes en wil zich deugdzaam zoals hij gedragen, en hij overhandigt hem het flesje met de slaapdrank. Daarbij heeft hij iets van doorslaggevend belang verwisseld: in plaats van zichzelf te volgen, heeft hij zich nu op Philoktetes georiënteerd. Die moet hem echter ontgoochelen, men kan de deugd niet in sprongen bereiken. Voor de ogen van de geschrokken Neoptolemos drinkt Philoktetes het flesje uit. Op weg naar zijn eigen deugd neemt hij het risico, dat het lot hem aanreikt, om zichzelf te vinden. Hij doet precies wat hij Neoptolemos even voordien heeft afgeraden, hij maakt een sprong in het ongewisse. Hij riskeert zijn eigen dood, want zonder boog kan hij op het eiland niet overleven. Al half verdoofd geeft hij toe dat ook hij zich had vergist, want ook zijn streven naar deugd was op een doel gericht - hijzelf was het doel geweest. Toch kon hij de boog niet uit vrije wil uit handen geven. Vertwijfeld tracht hij de boog nog voor hun ogen te vernietigen. Zodra hij ingeslapen is, nemen Odysseus en Neoptolemos de boog weg.

Aan zijn lot overgelaten ontwaakt hij en kijkt hij het verdwijnende schip na. Hij is gelukkig, want hij heeft begrepen dat datgene wat deugd genoemd wordt, altijd betrekking heeft op iets of iemand anders, en dat de deugd niet bestaat. Dat hij het streven naar deugd overwint, is zijn verandering. Hij is gelukkig. Hij wordt door de goden beloond, de vogels vallen als manna uit de hemel en de bloemen breken door de ijskoude bodem van het eiland Lemnos.

JOHN JESURUN

John Jesurun (°1951) schreef, regisseerde en conceptualiseerde sinds 1982 verscheidene theaterstukken bij La Mama in New York. Enkele titels: *Dog's Eye View*, *Number Minus One*, *Red House*, *Deep Sleep* (hiervoor ontving hij de OBIE Award in 1986), *Black Maria*, *Iron Lung* en *Point of Debarkation*. Voorts maakte hij o.a. 45 episoden van *Chang in a Void Moon* (dit leverde hem de BESSIE Award op in 1985), *Bird's Eye View*, *Blue Heat* en *Southern Cross*.

Zijn stukken *Shatterhand Massacree*, *White Water*, *Sunspot* en *Everything That Rises Must Converge* werden geproduceerd in The Kitchen, New York. Zijn werk reisde uitgebreid doorheen Europa en de Verenigde Staten. Zijn films werden vertoond op festivals en in het 'alternatieve circuit' in heel de Verenigde Staten. Hij regisseerde zijn stukken in het Duits, Italiaans en Spaans.

De tekst van *Deep Sleep* verschijnt in de *Performing Arts Journal* uitgave *Wordplays 5*. De tekst van *White Water* verscheen in *On New Ground*, een verzameling van nieuwe Hispanic-Amerikaanse teksten, gepubliceerd door de Theater Communications Group. Hij was gastprofessor aan het Instituut voor Toepaste Theaterwetenschap aan de Justus-Liebig Universiteit in Giessen, Duitsland, en aan de Johann Wolfgang Goethe Universiteit in Frankfurt. Zijn stuk *Ojo Caliente* ging in première in oktober 1993 in Murcia, Spanje. Andere projecten in 1993 waren de première van *Slight Return* in La Mama, en de voortzetting van zijn serie in 45 episoden *Chang In a Void Moon*.

JAN RITSEMA

Jan Ritsema (°1945) haalde in 1971 zijn diploma docent dramatische vorming aan de Utrechtse Academie voor Expressie door Woord en Gebaar. Hij gaf les in dramatische vorming in Utrecht, Amsterdam en Arnhem en regisseerde talrijke projecten met zijn studenten.

In 1979 richtte hij de International Theatre Bookshop op, gevestigd in het complex van de Amsterdamse Stadsschouwburg aan het Leidseplein. In die periode ruilde hij zijn pedagogische activiteiten in voor een professionele regie-arbeid. Bij het Werkteater encenseerde hij o.a. *Ubent mijn moeder* (Joop Admiraal), *Adio* en *De Kroning van Poppea* (Monteverdi). Voor Maatschappij Discordia regisseerde hij *Het*, naar *Het beest in de jungle* van Henry James.

Met de groep Mug met de gouden Tand realiseerde hij *Wilhelm Meisters Leerjaren* (naar Goethe), *Om Eleanor* (naar *Years* van Virginia Wolf) en *Tegen Tachtig* waarin Marguerite Yourcenar, Simone de Beauvoir en

Marguerite Duras ten tonele worden gevoerd. Bij Toneelgroep Amsterdam regisseerde hij *Boom uit de tropen* van Mishima en *Edward II* van Marlowe. Met jongeren maakte hij *Het Heengaan* en met de dansers van het Concern *Herinneringen van een valk*.

Bij het Kaaithheater regisseerde hij de oorspronkelijke Nederlandse versie van *Wittgenstein Incorporated* van Peter Verburgt, gespeeld door Johan Leysen (met wie hij ook de Franse versie maakte), Eric Rohmer's *Trio in mi-bémol* (met Lineke Rijxman en Josse De Pauw) en Heiner Müllers *De Opdracht* met Bea Rouffart, Dries Wieme en Dirk Roofthoof.

RON VAWTER

Ron Vawter (°1948) is lid van The Wooster Group, een Newyorks experimenteel theatergezelschap dat opgericht werd in 1975.

Wie de voorstellingen van The Wooster Group in ons land kon meemaken, heeft Ron Vawter leren kennen als een fabelachtig acteur. In *Point Judith* speelde hij de driedubbelrol van Dan Silver, Jamie en Sister Margaret. In *Route 1 & 9* vertolkte hij de 'stage manager' en hield hij - op video - als universiteitsprofessor een lezing over Thornton Wilder's 'Our Town'. In *L.S.D. (...just the high points)* gaf hij o.a. gestalte aan 'heksenjager' G. Gordon Liddy. Hij speelde de hoofdrol in *Frank Dell's The Temptation of Saint Antony*. In de produktie *Brace Up!*, gebaseerd op Tsjechovs *Drie Zusters*, speelde hij Vershinin. Vorig seizoen was Ron Vawter te gast in het Kaaithheater met zijn indrukwekkende solovoortelling *Roy Cohn/Jack Smith*.

Recent was Ron Vawter ook als filmacteur te zien in o.a. *The Silence of the Lambs*, *Sex, lies and videotape*, *Internal Affairs* en *Swoon*. Binnenkort is hij te zien in de bioscopen in Jonathan Demme's nieuwste film *Philadelphia*. Een filmversie van *Roy Cohn/Jack Smith* is in de maak.

DIRK ROOFTHOOF

Dirk Roofthoof (°1959) studeerde aan de Studio Herman Teirlinck te Antwerpen. Als free-lance-acteur was hij te zien in een groot aantal produkties van Vlaamse en Nederlandse gezelschappen, o.a. De Tijd, Theater Zuidpool en Toneelgroep Amsterdam.

In 1990-1991 was hij te zien in de Needcompany-produkties *Julius Caesar* en *Invictos*. Het seizoen daarop speelde hij, naast Dries Wieme en Bea Rouffart, in *De Opdracht* van Heiner Müller, een Kaaithheater-produktie die werd geregisseerd door Jan Ritsema. Vorig seizoen werkte hij met regisseur

Guy Cassiers in *Het Liegen in Ontbinding* (produktie Kaaitheater) en met choreograaf Wim Vandekeybus in *Her body doesn't fit her soul* (produktie Ultima Vez). Hij speelde tevens in de TV-reeks *Moeder, waarom leven wij?* van Guido Hendrickx. Dit jaar acteerde hij in de TV-film *Het Verdriet van België* van Claude Goretta en Hugo Claus.

VIVIANE DE MUYNCK

Viviane De Muynck (°1946) was al jaren actief in het amateurtoncel toen zij haar baan als directiesecretaresse vaarwel zei om toncel te gaan studeren aan het Conservatorium te Brussel. Zij was er leerlinge van Jan Decorte.

Vanaf 1980 acteerde zij bij de Mannen van den Dam in o.a. *De Pelikaan* (Strindberg) en *Het laxermiddel* (Feydeau), *De macht der gewoonte* (Bernhard) en *Het Park* (Strauss). In 1987 ontving ze de Theo d'Or voor haar rol van Martha in *Who's afraid of Virginia Woolf?* in een regie van Sam Bogaerts bij het gezelschap De Witte Kraai. Daarna acteerde zij bij Maatschappij Discordia in o.a. *Kras* (Judith Herzberg), *Das Spiel vom Fragen* en *Zestien Scènes*. Sinds twee seizoenen werkt zij free-lance, en trad zij o.a. op in *Torquato Tasso*, een Stuc-produktie, en in *Hamlet* bij het Zuidelijk Toneel.

Viviane De Muynck acteerde in *Vinaya*, een film van Peter van Kraaij en Josse De Pauw.

HENRY THREADGILL

Componist, multi-instrumentalist en bandleider Henry Threadgill (°1944, Chicago) is een pionier in de wereld van de hedendaagse instrumentele muziek sinds de vroege jaren '70. Van zijn werk verschenen 150 composities op plaat. Dat werk zit stevig ingebed in Amerika's Grote Zwarte Traditie, maar incorporeert ook vormen en instrumenten die historisch geassocieerd worden met kamer- en orkestmuziek. Threadgill werd gelauwerd als Beste Componist in de Jazz Critics Poll van *down beat* in 1991, 1990, 1989 en 1988.

De muziek van Threadgill werd opgevoerd door enkele van de meest bejubelde en avontuurlijke ensembles van de laatste twee decennia: het trio *Air*, dat onstond vanuit Chicago's *Association for the Advancement of Creative Musicians* (A.A.C.M.) en geboekstaafd staat als een van de meest invloedrijke bands van de jaren '70 en de beginjaren '80; het uit zeven leden bestaande *Sextett* dat Henry Threadgill in het begin van de jaren '80 oprichtte; ad hoc-formaties als *X-75*, zijn 20-koppige *Society Situation Dance Band* en zijn *Marching Band*; en Threadgills huidige groep, *Very Very Circus*. Threadgill

kreeg voorts verscheidene compositie-opdrachten van o.a. *Roscoe Mitchell*, het *Rova Saxophone Quartet*, het *American Jazz Orchestra*, de Brooklyn Academy of Music en het *Brooklyn Philharmonic Orchestra*.

In de jaren zeventig al werkte Threadgill samen met dans- en theatergezelschappen. Threadgills bijdrage bestond uit instrumentale muziek, niet noodzakelijk jazz, soms gemproviseerd, soms gecomponeerd. Ook vandaag laat Threadgill zich nog graag inspireren en stimuleren door wat er gebeurt in dans en theater, in film, video en radio. Threadgill treedt jaarlijks op tijdens toonaangevende jazz-festivals in Noord-Amerika en Europa.

LESLIE THORNTON

Leslie Thornton (°1951) is regisseur, filmmaker, uitgever. Zij maakt reeds zestien jaar lang films en videotapes. Haar film *Peggy and Fred in Hell* kreeg verscheidene prijzen, en werd vermeld als één van de 'Ten Best Films of 1989' in zowel *The Village Voice* als *Cahiers du Cinema*. Andere belangrijke werken zijn o.a. *Strange Space*, *There Was an Unseen Cloud Moving* en *Adynata*. Sinds 1976 kende haar werk tal van openbare vertoningen en werden er verscheidene retrospectieven georganiseerd, o.a. in The Museum of Modern Arts in New York en in The Collective for Living Cinema.

Momenteel werkt Leslie Thornton mee aan een aantal projecten van de New Yorkse Wooster Group, o.a. aan een remake van Dreyers *Joan of Arc*, met Willem Dafoe.

In 1989 was zij mede-oprichter van Drift Distribution, dat zich bezighoudt met politiek en vormelijk vernieuwende onafhankelijke films en video's. Thornton publiceert voorts kortverhalen en doceert film in het Modern Culture and Media Center aan de Brown University.

HERMAN SORGELLOOS

In 1981 maakt Herman Sorgeloos (°1952), fotograaf en cineast van opleiding, zijn eerste theaterfoto's, voor *Mauser/De Hamletmachine* van Heiner Müller, regie Jan Decorte. Ne enige tijd maakt hij niet alleen foto's maar ontwerpt en bouwt hij ook decors voor Decorte en verzorgt hij de belichting. In 1983 fotografeert hij *Rosas danst Rosas* van Anne Teresa De Keersmaeker. Na enkele jaren wordt hij de vaste vormgever van Rosas. Ondertussen verzorgde hij de fotografie van talrijke Kaaithheater-producties. Hij tekende voor de

vormgeving en de fotografie van *Wittgenstein Incorporated*, en voor de fotografie van *Het Trio in mi-bémol* en *De opdracht*, drie regies van Jan Ritsema voor het Kaaithheater. In 1993 verscheen bij het Theater Instituut Nederland het fotoboek *Rosas Album*.

JIM CLAYBURGH

Jim Clayburgh (°1949) is stichtend lid van The Wooster Group en is sinds 1975 de vaste vormgever en lichtontwerper van de groep. Zijn meest recente ontwerpen zijn de drie secties van *The Road to Immortality* en *Brace Up!* en *Fish Story*. Daarnaast werkte hij met regisseurs als Richard Foreman, David Rabe, Des McAnuff, Wilford Leach, Matthew Maguire en Jeffrey M. Jones. Hij ontwierp ook het licht voor *Erls* van Anne Teresa De Keersmacker.

ANN WECKX

Ann Weckx (°1962) verzorgde sedert 1990 de kostumering voor o.a. Anne Teresa De Keersmacker, Patrice Töye, Peter van Kraaij & Josse De Pauw, Dito'Dito, Roxane Huilmand en Jan Lauwers. Begin dit seizoen zorgde zij voor de gehele vormgeving van de Kaaithheaterproduktie *Exiles* van James Joyce, regie Peter van Kraaij.

BETTINA MASUCH

Bettina Masuch (°1964) studeerde toegepaste theaterwetenschappen aan de universiteit van Giessen en was als dramaturgie-assistente werkzaam bij het Theater Am Turm te Frankfurt. Daarnaast verzorgde zij de dramaturgie voor *Rolling/Kids*, regie Achim Freyer, en *Amphitryon*, regie Johannes Grebert.